

S

SABAHATTİN ALİ

(1907-1948)

Yazar, şair ve eğitimci.

ث س ص

25 Şubat 1907'de babasının görevle bulunduğu, o sırada Bulgaristan'ın Gümülcine sancağına bağlı Eğridere (şimdiki adı Ardino) ilçesinde doğdu. Babası piyade yüzbaşısı Cihangirli Ali Selahattin Bey, annesi Hüsniye Hanım'dır. Soyu baba tarafından Trabzon'un Of ilçesine, anne tarafından Bulgaristan'ın Lofça iline dayanmaktadır. Üsküdar'da başladığı öğrenimine Çanakkale ve Edremit'te devam etti. Kesintilere rağmen oldukça başarılı bir öğrencilik hayatı geçirdi. İlk öğrenimden sonra İstanbul'daki büyük dayısı Sait Bey'in yanına gitti. Orada bir yıl kalıp 1922-1923 ders yılı başında Balıkesir Muallim Mektebi'ne kaydoldu, ardından İstanbul Muallim Mektebi'ne geçti. Okulu bitirdiği yıl babası vefat edince (1927) bu defa Ankara'daki dayısı Rifat Ali'nin (Ertüzün) yanına gitti ve Yozgat'ta Merkez Cumhuriyet İlkokulu'na öğretmen olarak tayin edildi.

Yabancı dil öğretmeni açığının giderilmesi için 1928'de yurt dışına gönderilen on beş kişi arasında Almanya'ya gitti ve Potsdam şehrindeki özel bir okulun kurslarına devam etti. I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de bulunmuş eski bir subaydan ders aldı. Berlin'de bir okula yatılı olarak girdi. İki yıl sonra da yurda döndü. Bursa Orhaneli'nde ilkokul öğretmenliği, Aydın Ortaokulu'nda Almanca öğretmenliği görevinde bulundu. Bu sırada komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle Mayıs-Eylül 1931'de Aydın Hapishanesi'nde tutuklu kaldı. 30 Eylül'de Konya Ortaokulu Almanca öğretmenliğine tayin edildi. Bir toplantıda okuduğu hicviyesinde memleket büyüklerini imâ yoluyla tahkir ettiği iddiasıyla tutuklandı (22 Aralık 1932) ve Sinop Hapishanesi'ne gönderildi. Cumhuriyet'in 10. yılında çıkan af kapsamında tahliye edildi, ancak "eski zihniyet ve ruhî hâletini değiştirdiği sabit olmadıkça" kendisine yeni bir görev verilmeyeceği bildirildi. Bir yıla yakın kaldığı Ankara'da dayısının evinde ve çevresinde esprileri ve dinamik kişiliğiyle ilgi çekti. Burada sürekli kitap okudu ve kitaplarıyla meşgul oldu. Devlet memurluğuna dönebilmesi için kendisi-

ne devlet büyüklerine bağlılığını belirten bir kaside yazması söylendi. İçinde, "Sensin Ülkü adıyla beynimde dimdik duran / Sensin çeyrek asırlık günlerimi dolduran" gibi mısraların da yer aldığı "Benim Aşkım" adlı bir şiir yazıp yayımladı (*Varlık*, 15 Ocak 1934). Önce geçici, ardından sürekli olarak kendisine Maarif Vekâleti'nde bir görev verildi (30 Eylül 1934). 16 Mayıs 1935'te İstanbul'da Aliye Hanım'la evlendi, 25 Haziran'da neşriyat dairesi kalem başlığına getirildi. Babasının adını (Ali) nüfusta "Ali" şeklinde soyadı olarak kabul ettirdi. 1 Mayıs 1937'de İstanbul'da başladığı askerliğini o sırada Maarif Vekili olan Saffet Arıkan'ın yardımıyla yedek subay olarak Eskişehir'de tamamladı (1 Mayıs 1938). Bu sırada bir kızı dünyaya geldi. Tekrar Ankara'ya dönerek Müsiki Muallim Mektebi'nde Türkçe öğretmenliği (1938), Devlet Konservatuarı'nda Almanya'dan gelen rejisör Karl Ebert'in asistanlığı görevlerinde bulundu. Aralarında Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Niyazi Berkes, Niyazi Ağırnaslı gibi dostlarının da yer aldığı bir arkadaş çevresinde edebî yönünden verimli bir dönem geçirdi. II. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine 1939 yılı Kasım sonlarında seferberlik çağrısı-

la gittiği Sarıkamış'taki dört aylık ikinci askerlik döneminde *Kürk Mantolu Madonna* adlı eserini kaleme aldı. Çevirilerde yaptığı 1941-1943 yıllarında öğretmenlik yanında Tercüme Bürosu ve Türk Dil Kurumu'nda görev aldı.

Sanatkâr ruhlu, hassas mizaca sahip bir yazar olarak siyasi görüşleri sebebiyle tartışmaların odağında yer aldı. 1944'te kendisini vatan hainliğiyle suçlayan Nihal Atsız aleyhinde dava açtı, duruşmalar sırasında olaylar çıktı. Aynı yılın eylül ayında bir buçuk aylığına tekrar askere alındı. 1946'da Aziz Nesin'le *Marko Paşa'yı* çıkardı. Daha sonra kamyonla nakliyecilik gibi geçici işlerde çalıştı. Bulgaristan'a geçmek ve oradan Avrupa'ya ulaşmak amacıyla, peynir nakliyeciliği görüntüsü altında Edirne'ye doğru yola çıktı ve sınırı geçerken kendisine rehberlik etmesi için anlaştığı Ali Ertekin adlı bir kişi tarafından öldürüldü (2 Nisan 1948). Cesedi, birkaç ay sonra Kırklareli'nin Üsküp nahiyesine bağlı Sazara (Çukurpınar) köyü yakınlarında bulundu.

Sabahattin Ali'nin savaş yıllarının yokluk, kargaşa ve yıkım atmosferi içinde geçen çocukluğu, psikolojisi üzerinde derin izler bırakmış, Anadolu insanını anlattığı öykülerinde bu mutsuz yılların izlenimlerinden ve kendi ailesi içinde yaşadıklarından büyük oranda yararlanmıştı. Muallim Mektebi'nde geçirdiği beş yıllık süre içerisinde tiyatroya ve sinemaya gitmiş, bolca roman okumuştur. Yozgat'ta yalnızlık içinde yazdığı şiirleri ve hikâyeleri dolayısıyla kendisini anlayacak birilerini bulmakta oldukça zorlanmıştı. Burada geçirdiği bir yıllık süre "Bir Cinayetin Sebebi", "Bir Siyah Fanila İçin" gibi hikâyelerle aynı temalı şiirlerin yazılmasına zemin hazırlamış, yine bu süre zarfında yazar Anadolu insanını daha yakından ve başka bir cepheden görme imkânı bulmuştur. Almanya'da kaldığı sırada Almanca'sından Turgenev, Gorki, Poe, Maupassant, Kleist, Hamsun, E. T. A. Hoffmann, Thomas Mann gibi yazarların eserlerini okumuş ve bunlardan etkilenmiştir. Çeşitli tarihlerde cezaevine giren yazar, Konya ve Sinop cezaevlerinde oldukça sıkıntılı ve telâşlı bir ruh atmosferi içinde yaşamış, buradaki gözlem ve izlenimlerini Dostoyevski gibi kullanarak *Bir Şaka, Kanal, Kazlar, Bir*

Sabahattin Ali

Fırar, Çaydanlık, Katil Osman, Duvar gibi eserlerinde öykü haline getirmiştir.

Türk edebiyatında pek çok türde eser vermiş olmasına rağmen hikâyeci yönüyle tanınan Sabahattin Ali Ömer Seyfeddin, Refik Halit Karay, Kenan Hulûsi Koray ve Sadri Ertem, daha sonra Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Tahir ve Samim Kocagöz nesliyle birlikte memleketçi edebiyatın kurucuları arasında yer almış, eski Türk edebiyatı ve halk edebiyatından yararlanma konusunda da oldukça açık görüşlü davranmıştır. Eserlerinde daha çok Maupassant'ın klasik hikâye çizgisine yakın durmuştur. Sanatın realist olma zorunluluğundan söz etmiş, ancak sadece kuru bir yansıtma işi olarak kalmasına da karşı çıkmış, sanatın tek amacının insanları daha iyiye, daha güzele götürme, onlarda yükselme arzusunun uyandırma olduğunu savunmuştur.

Sabahattin Ali, Türk edebiyatına hikâyeleri ve romanlarıyla yeni bir soluk getirmiş, gözlem yeteneği ve derin birikimiyle Anadolu'yu ve Anadolu insanını başarılı bir şekilde anlatmıştır. Fikir hayatına Türkçülük'le başlamış, ancak Almanya'da iken yüzeyssel ve kaba hatlarıyla tanıma imkânı bulunduğu Marksist kültürün etkisinde kalarak eserlerini bu yönde vermiştir. Sıkıntılar ve derin ruh çalkantıları içinde geçen kısa hayatında çok defa siyasal yönü ağır basmıştır. Titizlikle yazdığı eserlerinde uygun sanat formlarını kullanıp kendini ifade etmeye çalışmış, sanatı bir hayat tarzı olarak benimsemiştir. Çarpık Batılılaşma ve aydın yabancılaşmasına karşı Anadolu insanının derin romantizmini ve yüksek değer duygusunu anlatan "Ses" Türk edebiyatının en güzel hikâyelerinden biridir. İlk romanı sayılan *Kuyucaklı Yusuf*'ta Anadolu gerçeğini eleştirel bir tarzda yansıtmış, *İçimizdeki Şeytan, Kürk Mantolu Madonna*'da politik ve psikolojik sorunlara eğilmiştir.

Başlıca Kitapları. Şiir: *Dağlar ve Rüzgâr* (İstanbul 1934), *Bütün Şiirleri* (haz. Atilla Özkırımlı, İstanbul 1999). **Hikâye:** *Değirmen* (İstanbul 1935), *Kağrı* (İstanbul 1936), *Ses* (İstanbul 1937), *Yeni Dünya* (İstanbul 1943), *Sırça Köşk* (İstanbul 1947). **Roman:** *Kuyucaklı Yusuf* (İstanbul 1937), *İçimizdeki Şeytan* (İstanbul 1940), *Kürk Mantolu Madonna* (İstanbul 1943). **Tercüme:** Max Mimmereich, *Tarihçe Garip Vakalar* (Ankara 1936); Sophokles, *Antigone* (İstanbul 1941); Christian F. Hebbel, *Gyges ve Yüzüğü* (Ankara 1944). *Esisler* adlı oyunu tefrika olarak kalmıştır (*Varlık*, s. 70-76,

1 Haziran – 1 Eylül 1936). Dergilerde kalmış veya basılmamış yazıları *Markopaşa Yazıları ve Ötekiler* (haz. Hikmet Altınkaynak, İstanbul 1998), *Çakıcı'nın İlk Kurşunu* (haz. Nüket Esen v.dğr., İstanbul 2002) ve mektupları *İki Gözüm Ayşe* (haz. Ayşe Sıtkı – D. Akın, 2. bs., Ankara 1997) adlarıyla yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Gövsâ, *Türk Meşhurları*, s. 332; Mustafa Kutlu, *Sabahattin Ali*, İstanbul 1972; Melahat Togar, "Arkadaşım Sabahattin Ali", *Sabahattin Ali* (haz. Filiz Ali – Atilla Özkırımlı), İstanbul 1979, s. 60; Reşit Mazhar Ertüzün, *Sabahattin Ali Olayının Gerçeği*, İstanbul 1985, s. 13; Ramazan Korkmaz, *Sabahattin Ali: İnsan ve Eser*, İstanbul 1997, s. 17-75; "Sabahattin Ali", *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, İstanbul 2001, II, 702-706; Muzaffer Reşit, "Sabahattin Ali ile Bir Konuşma", *Varlık*, sy. 65, İstanbul 1936, s. 264; Cevdet Kudret, "Sabahattin Ali Konusunda Aydınlığa Doğru", a.e., sy. 672 (1966), s. 7; Berrin Taşan, "Sabahattin Ali Sinop'ta", *Soyut*, sy. 87, İstanbul 1976, s. 44-45.

RAMAZAN KORKMAZ

SABBÂN, Abdülkâdir

(عبدالقادر الصبّان)

Abdülkâdir b. Muhammed
b. Ahmed es-Sabbân
(1921-1999)

Yemenli edip ve tarihçi, kütüphane ve arşiv uzmanı.

Hadramut bölgesinde İngiliz manda yönetimine bağlı Kesîrî Sultanlığı'nın merkezi olan Sey'ün şehrinde doğdu. İlk öğreniminin ardından en-Nehdatü'l-ilmîyye Medresesi'nde tahsile başladı. Babasından ve diğer bazı hocalardan Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, fıkıh usulü, hadis okudu. Daha sonra Gaylû Bâvezîr'de el-Ma'hedü'l-âli'de öğrenimini sürdürdü; gazetecilik ve muhabebe diplomalarını aldı. On üç yaşında iken şiir yazmaya başladı. 1937'de Şibâm'da Şer'î Yargı Meclisi'nde kâtip olarak görev aldı. Tarihe meraklı olduğundan Hadramut, Suudi Arabistan, Irak, Suriye, Mısır ve diğer Arap ülkeleri tarihiyle ilgili eserleri okumaya başladı. 1944'te Mükellâ'da resmî okullarda öğretmenlik görevine tayin edildi. 1957'de Sey'ün Belediye Meclisi başkanlığını üstlendi. Bir ara Suudi Arabistan'a gitti; 1964'te iş adamı Muhammed b. Lâdin'e sekreterlik yaptı. Ayrıca Suriye ve Mısır'da bulundu. Babasının ölümünden sonra Hicaz'dan dönerek önce Sey'ün'da küçük bir ticarethaneye, ardından arzuhalcilik (avukatlık) bürosu açtı. Bu sırada *Bahş fî mesâ'il-i'uhde* ve *ed-Delilü'l-fıkhî 'ale't-tarih* adlı el kitapla-

rını yazdı. 1974'te Sey'ün şehri hukuk ve malî işler müdür yardımcısına getirildi. 1978'de Sey'ün Kültür Müdürlüğü'nde araştırmacı olarak tarih yazımına başladı. 1979'da Yemen Antikite, Müzeler ve Yazmalar Genel Müdürlüğü Sey'ün Şubesi müdürlüğüne tayin edildi ve 1996 yılına kadar görevini sürdürdü. Bu sırada Sey'ün, Kesîrî Sarayı Arşivi'nde kayıtlı yaklaşık 10.000 belgenin katalogunu hazırladı (*Fihristü'l-vesâ'iki'l-haṭṭiyye*). 13 Ocak 1999 tarihinde Sey'ün'da vefat etti.

Erken dönemden itibaren girişimci kişiliğiyle ülkesinin tarih, kültür ve eğitimine katkı sağlayan Sabbân, Şibâm'da *el-Minber* (1937), Sey'ün'da *Zehretü's-şebâb* (1942) dergilerinin kurucuları arasında yer almış ve ikincisinin yayın müdürlüğünü üstlenmiş. 1938'de Sey'ün'da Nâdi's-şebâb adlı gençlik kulübünü kurmuş, Câmîatü savti'l-vatan adlı eğitim müessesesinin, Mükellâ'daki Medresetü's-şerc'in kurucularından olmuştur. Hadramut bölgesinde ziraatçılar için gece okulları açılmasına öncülük etmiş, edip ve şair Sâlih b. Ali el-Hâmid'in liderliğinde oluşturulan el-İttihâdü'l-vatanî adlı partinin Sey'ün sekreterliğine getirilmiştir (1946). Hadramut Ziraatçılar Cemiyeti (1949), Hadramut İşçileri Birliği (1963), Hadramut Ziraatçı ve İşçi Cemiyetleri Yüksek Kurulu, Sey'ün Basın Yayın Şirketi, Yemen Yazar ve Edebiyatçıları Birliği Sey'ün Şubesi kurucuları arasında yer almış, bunların birçoğunun başkanlığını yapmıştır. Islah yanlısı bir şair ve yazar olan Sabbân halkı ilerleme ve gelişme yönünde çalışmaya teşvik etmiş, kadınların toplum içindeki rolü üzerinde durmuştur. Hadramut'ta iki rakip sultanlık olarak hüküm süren Kesîrî ve Katîi aileleri arasında anlaşma sağlanarak bölgede birliğin kurulmasına çaba göstermiştir. Sabbân, Hadramut vilâyeti yönetim bürosu sekreterliğince Altın madalya (1984), Millet Meclisi Başkanlığı'nca Edebiyat ve Sanat nişanı (1988), üyesi olduğu Arap Tarihçileri Birliği genel sekreterliğince Arap Tarihçisi nişanı (1989), Amerika Birleşik Devletleri San'a Kültür Ateşeliği takdîrnamesi (1993), devlet başkanı Ali Abdullah Sâlih tarafından Edebiyat ve Sanat nişanı ile (1998) ödüllendirilmiştir.

Eserleri. Ansiklopedik birikime sahip velûd bir müellif olan Abdülkâdir es-Sabbân doksan civarında eser kaleme almıştır. Çoğu basılan eserlerinin başlıcaları şunlardır: *Rebî'ü'l-Ömr* (şiir divanı, Sey'ün 1967), *Medînetü Şibâm fî sûtûr* (Sey'ün 1393/1973, 1981), *Lemḥa 'an ḥayâti'l-bâdiye* (Aden 1978; Mükellâ